

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 16, 2024

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 16, 2024

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ПРАВНАТА РЕГУЛАЦИЯ

МИЛЕНА МОДЕВА

Милена Модева. ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПЕРЕД ПРАВНАТА РЕГУЛАЦИЯ.

Целта на настоящата статия е да представи кратка история за възникването и тенденциите в развитието на Изкуствения интелект, като представи общо неговото практическо, икономическо и социално значение и обоснове причините, които са наложили приемането на правна регулация в рамките на Европейския съюз. В статията се представя накратко обхвата на правната регулация и основните правни тенденции, както и целите, които си поставя новата правна рамка, като същевременно е изказана резервираност относно качеството на регламентацията предвид обстоятелството, че за пръв път се създават нови правни институти и се регулират свършено нови обществени отношения и зрелостта на нормативната уредба предстои да бъде проверена в хода на правоприлагането и бъдещите спорове, които неминуема ще възникнат. При изготвянето на документа са използвани научните методи като кабинетно проучване, сравнително-правен анализ и методите за тълкуване на правната уредба.

Ключови думи: изкуствен интелект; Акт за изкуствения интелект; европейска правна рамка

Milena Modeva. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE CHALLENGES TO LEGAL REGULATION.

The aim of this paper is to provide a brief history of the emergence and trends in the development of Artificial Intelligence, presenting in general terms its practical, economic and social significance and justifying the reasons that have necessitated the adoption of legal regulation within the European Union. The article briefly presents the scope of legal regulation and the main legal trends, as well as the objectives set by the new legal framework, while expressing reservations about the quality of the regulation, given that new legal institutes are being created for the first time and new social relations are being regulated for the first time, and the maturity of the regulation is to be tested in the course of law enforcement and future

disputes that will inevitably arise. In the preparation of the paper, scientific methods such as desk research, comparative legal analysis and methods of legal interpretation have been used.

Key words: artificial intelligence; Artificial Intelligence Act; European legal framework

УВОД

Темата за изкуствения интелект (ИИ) се очертава да бъде все по-важна и често срещана в ежедневието на съвременното общество, поради стремглавия напредък на технологиите и невъзможността на този етап обществените отношения и правната регулация да догонят този технологичен скок. Страховете от „новото“ са типични за човешкото общество – част от хората „изгарят“, за да открият нови земи, нови светове, нови планети, но друга част се страхува от новото, защото не го познава. Предпазливата част от социума може да има полезна роля, с оглед на тенденцията да задава въпроси и предизвиква спорове, а както е известно още от времето на Римската империя, „Истината се ражда в спора!“. Именно усещането, че машината става все по-важна в човешкия свят и страхът, че скоро тя няма може да бъде контролирана и следователно би могла да бъде заплаха, поставя редица неизвестни за бъдещото ни в света с ИИ. Същевременно не може да се отрече, че в съвременния свят се натрупаха много данни, които трудно могат да се обработват без помощта на машините. Ясно е, че в редица професии и сфери на обществения живот, движение напред няма как да се осъществи без новите технологии, но какво би се случило ако машините имат интелект, могат да мислят, да се развиват и усъвършенстват, и какво би се случило с Човека и неговата роля в този нов свят? Истината е, че дискусиата е наложителна и тя се случва, но с колко време разполагаме, за да бъде завършена и да бъде регулирана ролята на „умната машина“ в новия човешки свят? Въпроси, които имат технологичен, социален и правен характер и на които настоящото изложение се опитва да даде един възможен отговор.

СЪЩНОСТ НА ИИ. ПЪРВИ СЪПКИ

За автор на термина „изкуствен интелект“ се сочи математикът Джон Маккарти, който за пръв път го въвежда през 1955 г., подготвяйки своето представяне на научна конференция, проведена през 1956 г. в колежа Дартмут, Великобритания. За преломен момент в живота си, Маккарти описва симпозиума от 1948 г., който го събира с водещи умове на онова време като математиците Алън Тюринг и Клод Шанън и психолога Карл Лешли. Резултат от съвместната им работа е доктората на Маккарти от Принстън, в който ученият описва възможността машините „да могат да мислят като хората“. Според него дългосрочната цел на ИИ е той да бъде на висотата на човека.

Маккарти има огромна роля в съвременния технологичен свят. През 1958 г. той създава програмния език LISP, който проправя пътя за възникването на

други технологии, включително технология за разпознаване на глас, използвана от iPhone. Негово дело е и технологията, позволяваща един компютър да бъде използван от повече от един потребител.

Друга водеща фигура в областта на ИИ, е британският математик Алан Тюринг, който създава т.нар. „Тест на Тюринг“, представен през 1950 г. в статията му „Изчислителни машини и разум“ (Computing Machinery and Intelligence), публикувана в списание „Mind“. Основната цел на този тест е да определи дали компютърът проявява разум в човешкия смисъл на думата. Тюринг предложил тест, който да замени безсмисления според него въпрос „Може ли машината да мисли?“ с по-определен. Съвременната интерпретация на този тест изглежда по следния начин: човек взаимодейства дистанционно с двама събеседници – компютър и човек. На основание на отговорите на въпросите, тестовият субект трябва да определи дали разговаря с машина (ИИ/компютърна програма) или с жив човек. Задачата на компютърната програма е да въведе човека в заблуда, карайки го по този начин да направи грешен избор¹.

Малко преди това писателят-фантаст и философ Айзък Азимов дефинира трите принципа на роботиката, известни като „законали на роботиката“, на които всеки позитронен робот в неговите разкази трябва да се подчинява. За първи път те се споменават в разказа „Runaround“ от 1942 г. и имат следното съдържание: 1. Роботът не може да навреди на човешко същество или чрез бездействие да причини вреда на човешко същество; 2. Роботът трябва да се подчинява на заповедите, получени от човешки същества, освен когато тези заповеди влизат в противоречие с Първия закон; 3. Роботът трябва да защитава съществуването си, освен когато това влиза в противоречие с Първия и с Втория закон.

По-късно е формулиран Нулевия закон със следното съдържание: един робот не трябва да причинява вреда на човечеството или чрез бездействието си да допусне на човечеството да бъде причинена вреда. Към останалите закони се добавя условието: „ако това не противоречи на Нулевия закон“².

В развитието им има и български принос – писателят Любен Дилов (баща) добавя и четвърти закон – „Роботът трябва винаги да се представя като такъв“, както и пети закон (от Никола Кесаровски) – „Роботът трябва да знае, че е робот“³.

¹ **Алън Тюринг**. В: *Уикипедия* [онлайн]. Достъпно от: https://bg.wikipedia.org/wiki/Алън_Тюринг. [Прегледан на 11.01.2025].

² **Айзък Азимов**. В: *Уикипедия* [онлайн]. Достъпно от: https://bg.wikipedia.org/wiki/Айзък_Азимов. [Прегледан на 11.01.2025].

³ **Полимирова**, Димитрина, **Шаламанов**, Велизар, **Стоянов**, Николай, **Тагарев**, Тодор и др. *Киберсигурност и възможности за приложение на иновативни технологии в работата на държавната администрация в България* [онлайн]. София: Институт по публична администрация, 2018. Достъпно от: https://www.ipa.government.bg/sites/default/files/01_ipa_study_v10.0_final_ed.pdf. [Прегледан на 11.01.2025].

Това са постулати, произлезли от научно-фантастичната литература, но са задали редица философски въпроси за общуването на човека с интелигентната машина, така че те всъщност са поставили и основата на обсъждането на бъдещата правна регулация на ИИ в свят, в който той вече присъства.

ТЕНДЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ

Светът винаги се е движил напред, макар и с времена на по-силни или по-слаби тенденции за развитие. В човешката история от по-нови времена преломен момент е технологичният бум на индустриалната революция, а в днешно време ИИ предизвиква буря от емоции и дискусии с подобен, а дори и по-висок интензитет. В контекста на ИИ, за първи път от доста време осезаемо се чувства, че човечеството е на прага на огромен технологичен скок, макар и да се наблюдават известни резерви дали това е за добро или зло. Безспорно е, че технологиите, базирани на ИИ, навлизат все повече в различни сфери: в медицината, за да се диагностицира по-добре и по-прецизно или да се оперира по-добре; чатботове при предоставяне на услуги; софтуер за разработване на различни бизнес-модели и анализ на данни, за да се определи тенденцията на финансовия пазар; анализ на редица съдебни решения и казуси, за да се даде по-адекватно предложение за решаване на даден правен проблем за много по-кратко време и редица други. Тези функции отнемат на ИИ секунди, за разлика от дни труд на много човешки същества за издирване сред множество документи на малко релевантна информация. Именно посочените иновации в ИИ задвижиха инвестициите и показаха феноменален растеж. През 2017 г. глобалният пазар на изкуствен интелект е оценен на 16,06 млрд. долара – цифра, която се очаква да достигне 190,61 млрд. долара до 2025 г., нараствайки с CAGR от 36,62%⁴. Съществуват редица данни, съгласно които Microsoft Corporation е отделила 50 млн. долара за програмата „AI for Earth“ за борба с изменението на климата, като целта е да се намали негативното влияние на човешката дейност върху климата. Според PwC през следващите години глобалният БВП ще се увеличи с 14% – всичко това, благодарение на ИИ⁵. Видно е, че ИИ е част от съвременното общество и няма никакво намерение да го напуска.

Развитието на технологиите не спира, следователно логически обосновано е да се предположи, че е въпрос на време ИИ да достигне нивото на човешката интелигентност, а вероятно това вече е факт. Трудно е да се каже категорично, тъй като скоростта, с която ИИ се развива е твърде бърза. Прогнозите са

⁴ **Market Trends.** The age of AI-Powered Innovation is here. In: *Analytics Insight* [online]. 29 Apr 2019. Available from: <https://www.analyticsinsight.net/artificial-intelligence/the-age-of-ai-powered-innovation-is-here>. [Viewed 11.01.2025].

⁵ *Пак там.*

неточни и реалността е вероятно да изпревари очакванията, предвид възможността развитите форми и системите на ИИ в някакъв момент да бъдат достатъчно интелигентни, за да създадат решения, както и проблеми, невъзможни за решаване от хора.

Необходима е цялостна дискусия, която предоставя по-подробно разбиране както на светлите, така и на тъмните страни на ИИ⁶. Необходимо е да се обърне внимание на конкретните положителни и отрицателни нагласи и да се разбере как интеграцията на ИИ като ресурс, може едновременно да създава и да унищожава ценностите⁷.

Извън научните предположения, в рамките на актуализирания *Координиран план за изкуствения интелект* на Европейския съюз, се очаква ИИ да се развие чрез множество механизми за финансиране. Сред тях са програмите „Цифрова Европа“ и „Хоризонт Европа“, Механизмът за възстановяване и устойчивост, в който е предвидена 20-процентна цел по отношение на средствата в цифровата сфера, както и програмите на кохезионната политика. Основните цели са:

- да бъдат създадени благоприятни условия за развитието на ИИ и неговото внедряване чрез обмен на идеи за политиките, споделяне на данни и инвестиции в критични изчислителни мощности;

- да се насърчат върховите постижения в областта на ИИ – „от лабораторията до пазара“ – чрез създаване на публично-частни партньорства;

- да се осигурят гаранции, че ИИ работи за хората и е движеща сила за благото на обществото;

- да се създаде стратегическа лидерска позиция в секторите и технологиите с голямо въздействие, включително околната среда, чрез фокус върху приноса на ИИ за устойчивото производство и протекция на здравето чрез разширяване на трансграничния обмен на информация, както и за публичния сектор, мобилността, вътрешните работи, земеделието и роботиката.

ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ

Внедряването на изкуствен интелект през следващото десетилетие се очаква да добави още 15,7 трилиона долара към световния БВП. Сред международната общност се очаква Китайската народна република да вземе 7 трилиона долара, а Северна Америка – 3,7 трилиона долара, като внедри иновативен изкуствен интелект в своите бизнес решения. Китай е на първо място по

⁶ Grundner, Lukas, Neuhofer, Barbara. The bright and dark sides of artificial intelligence: A futures perspective on tourist destination experiences. In: *Innovation and Management in Tourism* [online]. *Journal of destination marketing & management*, 2021, Vol. 19, pp. 1–12.

⁷ Пак там.

количество и цитиране на научни статии, като максималният брой патенти за ИИ е запълнен⁸.

Правителството на Китай обяви амбициозните си планове за изграждане на способности в областта на ИИ и страната със сигурност разработва стратегии, за да изпревари близките си конкуренти, като планира да запознае света с плана си за развитие на изкуствения интелект от следващо поколение. Планът е разделен на три етапа, като върви в крак с технологиите за изкуствен интелект до 2020 г., ще достигне до пробиви в ИИ до 2025 г. и ще стане световен лидер в ИИ технологиите до 2030 г.⁹

Очаква се Европейският пазар да бъде повлиян значително, като относно индустрията за изкуствен интелект се очаква темп на растеж (CAGR*) от 44,45% за периода 2018–2026¹⁰. Най-същественото обаче е, че докато говорим или пишем, ИИ продължава да се развива и е твърде вероятно, докато бъде обсъдено настоящото изложение, ситуацията да се промени кардинално. Говорим за такава скорост на развитие, която е непредвидима и това звучи страшно, но и много вълнуващо.

Всички данни водят до логичния извод, че е много вероятно този, който постигне най-значим напредък в областта на ИИ и технологиите, в които е включен, да придобие планетарно могъщество, което да му позволи да участва преимуществено или еднолично в решаването на въпроси, вълнуващи целия свят. Затова и съревнованието между значимите икономически субекти е толкова ожесточено. Това не е нещо ново, познанието винаги е давало предимство!

ПРИМЕРИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЯ НА ИИ

ИИ може да бъде категоризиран в три области:

- 1) в тесен смисъл на думата – AI за решаване само на конкретни задачи, като например спечелване на шахматна игра;
- 2) изкуствен интелект с обща интелигентност (AGI**), която се описва като интелигентност на човешко ниво;
- 3) свръхинтелект – форма на ИИ, която надминава човешкия капацитет във всеки аспект¹¹.

Не са чужди на съвременния свят автономни транспортни системи, усъвършенствани AR (разширена реалност) приложения, които интегрират човешки и цифрови аспекти в реалния свят, VR (виртуална реалност) светове или VR атракции, които са почти неразличими от реалността, а дори се очаква

⁸ Пак там.

⁹ Пак там.

* Compound Annual Growth Rate (CAGR)

¹⁰ Пак там.

** Artificial general intelligence (AGI)

¹¹ Пак там.

да бъдат създадени андроиди. ИИ също може да служи като иновационен катализатор за различни форми на космически туризъм и космическото пътуване да стане достъпно за всички¹².

Примерите за икономическите ползи от използването на ИИ са множество, само малка част от тях са свързани с т.нар. „Cross selling“ – приложение за продуктово групиране, благодарение на изкуствен интелект. Също така онлайн магазините дават възможност, докато пазарува, на потребителят да се предлагат и други сходни продукти, като например най-добрите алтернативи на продукт, който е напълно изчерпан. ИИ използва и т.нар. „neural networking“ – невронни мрежи, чиято функциониране наподобява мисловните процеси на човешкия мозък.

ИИ се използва в различни сфери на обществения и икономически живот, съществуват различни бизнес решения (e-mail shopping; google shopping), виртуални асистенти, като Siri на Apple, Allo на Google или Duplex на Google, които са само част от приложенията, които са влезли в употреба в ежедневието на много хора. В туризма и хотелиерството има доказателства за предоставяне на услуги, улеснени от ИИ – от внедряване на гласови асистенти към румсървис и по-нататък – до обслужващи роботи¹³.

Въпреки тези новаторски примери, пълният потенциал на внедряването на ИИ в съвременните екосистеми на услугите, особено в сферата на системите за туристически дестинации, все още е далеч от пълния си потенциал¹⁴.

СОЦИАЛНИ ЕФЕКТИ

Безспорно се приема от повечето анализатори по темата, че внедряването и широката употреба на ИИ ще промени глобалния пазар на труда, а това налага да се въведат правила, които да осигуряват или да изискват в определени сфери на работа човешката намеса да бъде гарантирана, т.е. или крайното решение, или контролът на процеса, да гарантира участието на човек. Следователно от гледна точка на обществото все по-широкото приложение на ИИ има две страни – позитивната е свързана основно с повишаване на качеството, бързината и надеждността, но от друга страна, ако машината с интелект стане по-добра и по-евтина алтернатива на пазара на труда, това би довело до сериозни сътресения при трудещите се, до загуба на работни места. В допълнение към това не трябва да се изключи и неприемливата вероятност от грешки в системите с ИИ, тъй като те няма как да проявят пълната асоциативна емоционалност на човека, а работят по протокол/алгоритъм. В някои случаи, за решаването на съществен проблем се налага да не се приложи стриктно

¹² Пак там.

¹³ Пак там.

¹⁴ Пак там.

правилото, да се проявят емоционално съчувствие и онази креативност, която е присъща само на човешкия мозък, защото той не работи по статичен протокол, а има необятно асоциативно мислене.

Съществуват различни проучвания, които целят да представят обществената нагласа, респективно нагласата на бизнеса, по отношение навлизането на ИИ в съответния бранш. Например в областта на туристическите услуги чрез различни научни методи е събрана емпирична информация за отношението на обществото към ползите и негативите от ИИ в конкретната област¹⁵. В проучването се приема, че от една страна, нарастващото използване на ИИ в туризма може да доведе до намаляване на приятните преживявания, тъй като се редуцират социалните контакти, изолират се хора и това води до ситуации, в които технологиите надделяват в едно преживяване. От друга страна, констатациите сочат и към по-светла страна на ИИ в контекста на туризма като цяло. ИИ подобрява живота на хората и туристическото преживяване преди, по време и след пътуването. ИИ като ресурс, е интегриран по начин, който разбира желанията на туристите и е в състояние да направи индивидуални предложения, които да решат определени проблеми. Когато обаче ИИ се употребява прекомерно, това може да доведе до човешка зависимост от него и съответно да намали социалната страна на преживяването, като създаде социални дефицити. Силно автоматизирано и индивидуално планирано и персонализирано преживяване, насочващо туристите към различни пътища, които не се пресичат с маршрутите на други туристи, могат да доведат до изолация.

На по-широко обществено ниво резултатите показват, че участниците в горещитираното проучване вярват, че хората трябва винаги да контролират ИИ и трябва да имат възможност за намеса, ако е необходимо.

ОСЪЗНАВАНЕ НА НУЖДТА ОТ РЕГУЛАЦИЯ

С развитието и популяризирането на ИИ много действия, процеси и професии ще се извършват от или с помощта на системи с ИИ, както и хората неминуемо ще станат обект на действия и решения, които се вземат от машините или с тяхна помощ. Съществен става въпросът, как ще се оспорват тези решения, в случай че те са неправилни. Също така чрез ИИ може да се профилират или наблюдават хора (от работодатели, правителствена служба и др.), което поставя проблема за съхраняване и опазване на събраните лични данни, тъй като капацитетът на ИИ за обработка на данните е изключително голям. Същевременно съществуват много online посредници, които насочват и модерират данните към конкретни потребители, така че да ги стимулират към определено и целенасочено пазарно поведение. На практика системите за наблюдение и търсене и разпознаване на лица, могат да способстват за профилирането или проследява-

¹⁵ *Пак там.*

нето на хора и да доведат до нарушаване на правата на личен живот, неприкосновеност и принципа за защита на личните данни, като се допусне повсеместно въвеждане на принципа „Big Brother“. Отсъствието на регулация би предоставило огромна сила на лицата, които притежават системите с ИИ, тъй като те ще разполагат с прекомерен обем от информация, която биха могли да използват неправомерно. Нещо повече – системите с ИИ са самообучаващи се и саморазвиващи се, а липсата на регулация, която е съобразена с тази динамичност, ще направи уредбата напълно безполезна.

В допълнение като примери за възможно нарушение на основните права и свободи, биха могли да се посочат грешки в алгоритмите или целенасоченост на алгоритмите, които разпознават по-добре при търсене лица от мъжки пол, или лица с бяла кожа. Предубедеността и липсата на обективност, социалните предразсъдъци, всъщност са част от „естествения интелект“ и защо да мислим или да очакваме, че те няма да се проявят при създаването, развитието и използването на ИИ. Възможно е погрешното създаване или развитие на алгоритмите на ИИ да лишат определени лица от достъп до помощ, образование, работа или други подобни съществени права и свободи, тъй като първоначалният проект е дефектен и развитието на системата стои извън възможността за контрол. Ефектът на т.нар. „черна кутия“ всъщност представлява невъзможност за проследяване на процесите по създаването, използването, развитието и самоусъвършенстването на ИИ. По този начин проверяващите органи/лица няма да имат възможност да проверят как едно решение е взето и съответно дали са спазени установените към даден момент правила.

Предвид изложеното следва, че навлизането на ИИ широко в индустрията като цяло и в реалния живот, без да се отчитат социалните ефекти, не би било стабилно и разумно, поради което обществото се нуждае от създаването на нова политика и регулация, която да подпомага индустриалните предимства на използването на ИИ, но също и да минимизира отрицателните последици от неговото все по-широко използване. Установени са два подхода: подход на саморегулация и подход на целенасочена регулация. В рамките на Европейския съюз се предприеха действия по установяването на регулация на ИИ, задължителни за всички държави членки, която да осигури единство в право-прилагането на територията на цялата общност. Не може да се отрече обаче, че прекомерното регулиране също трябва да бъде избегнато, за да се осигури свобода за развитие. Съществува мнение, че стремежът за свръхрегулация кара Европа да изостава в развитието на новите технологии и ИИ, за разлика от САЩ и другите развити икономики, които са оставили обществото и пазара да са водещи, за сметка на преднамереното и предварително регулиране. От друга страна следва да се отчете, че Европа се оказва фактор, който поставя на дневен ред въпросите за ползите и рисковете, свързани с ИИ, откривайки дискусията относно проблеми, заплахи, рискове и възможни решения.

В така наречената *Бяла книга*¹⁶ за първи път са идентифицирани 5 принципа, които представляват основата на бъдещата политика на ниво ЕС, както следва:

- насърчаване на иновациите и споделено развитие;
- създаване на нови възможности за „човешки труд“ и защита на човешкото благосъстояние;
- либерализиране на политиката за данните;
- преосмисляне на поверителността;
- изискуемата отчетност на системите с ИИ и осигуряване на етичност.

Именно тези принципни положения, дефинирани на ниво ЕС, са залегнали в нормативните решения, които последваха с фокус в два аспекта: продължаване на развитието и надграждане на ИИ, с едновременно създаване на регулации, чрез които да бъдат разбрани и използвани възможностите на ИИ от цялото общество, без да се навреди необосновано на членовете на това общество. От това следва, че ИИ и обществото с ИИ изисква надлежна регулация.

ПРАВНА РЕГУЛАЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКО НИВО

В историческо-правен аспект съществуват някои съществени документи¹⁷, които имат отношение към ИИ като първи опит да се създаде официална позиция по проблема чрез дефиниране на критичните точки и създаване на

¹⁶ *Бяла книга за изкуствения интелект – Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие*. COM (2020) 65 final, Брюксел, 19.2.2020. В: *EUR-Lex* [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52020DC0065>. [Прегледан на 12.01.2025].

¹⁷ *Изкуствен интелект за Европа*. COM/2018/237 final. Брюксел, 25.4.2018. Служба за публикации, 2019. В: *EUR-Lex* [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52018DC0237>. [Прегледан на 12.01.2025]; *Насоки относно етичните аспекти за надежден ИИ* [онлайн]. Служба за публикации, 2019. Достъпно от: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/80204>. [Прегледан на 12.01.2025]; *Assessment List for Trustworthy Artificial Intelligence (ALTAI) for self-assessment* [online]. 17 July 2020. Available from: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/assessment-list-trustworthy-artificial-intelligence-altai-self-assessment>. [Viewed 12.01.2025]; *Бяла книга за изкуствения интелект...; Регламент (ЕС) 2024/1689 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 година за установяване на хармонизирани правила относно изкуствения интелект и за изменение на регламенти (ЕО) № 300/2008, (ЕС) № 167/2013, (ЕС) № 168/2013, (ЕС) 2018/858, (ЕС) 2018/1139 и (ЕС) 2019/2144 и директиви 2014/90/ЕС, (ЕС) 2016/797 и (ЕС) 2020/1828 (Акт за изкуствения интелект)* [онлайн]. ОВ L, 2024/1689, 12.7.2024. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>. [Прегледан на 11.01.2025]; *Директива на Европейския парламент и на Съвета за адаптиране на правилата за извъндоговорна гражданска отговорност към изкуствения интелект (Директивата относно отговорността във връзка с изкуствен интелект)*. COM/2022/496 final. Брюксел, 28.9.2022. В: *EUR-Lex* [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52022PC0496>. [Прегледан на 12.01.2025]; *Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence*

предложения за възможните решения за преодоляването им. В Бялата книга е представена визията за ИИ в Европа като екосистема на високи постижения и доверие, като положенията, залегнали в нея, са предмет на обществената консултация, в която се включват участници от цял свят. Бялата книга е придружена от *Доклад относно отражението на изкуствения интелект, интернет на нещата и роботиката върху безопасността и отговорностите*, в който се заключава, че в днешното законодателство за безопасността на продуктите има редица празноти, които трябва да бъдат запълнени, по-специално – в Директивата относно машините¹⁸.

През 2019 г., създадената експертна група на високо равнище публикува насоки относно надежден ИИ¹⁹, които включват следните положения: човешки фактор и надзор; техническа стабилност и безопасност; управление на данните и неприкосновеност на личния живот в този контекст; прозрачност; многообразие, липса на дискриминация, неприкосновеност на личния живот; обществено и екологично благополучие и отчетност.

След процедура по обществено обсъждане, насоките са актуализирани, но основната нагласа е, че Европейската комисия предлага нови правила и действия, чиято цел е Европа да стане световен център за надежден ИИ^{20,21}.

and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. In: *Council of Europe Treaty Series* [online]. 05/09/2024, No. 225. Available from: <https://rm.coe.int/1680afae3c>. [Viewed 12.01.2025].

¹⁸ *Директива 2006/42/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2006 година относно машините и за изменение на Директива 95/16/ЕО (преработен текст) Текст от значение за ЕИП* [онлайн]. ОJ L 157 09.06.2006, с. 120–182, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2006/42/oj>. [Прегледан на 11.01.2025].

¹⁹ *Насоки относно етичните аспекти за надежден ИИ...*

²⁰ В този смисъл Маргрете Вестегер, изпълнителният заместник-председател на Европейската комисия с ресор „Европа, подготвена за цифровата ера“, заяви: „Когато става въпрос за изкуствен интелект, доверието е задължително, а не пожелателно. С тези революционни правила ЕС застава начело на създаването на нови глобални норми, които да бъдат гаранция за това, че можем да се доверим на ИИ. Определяйки стандартите, можем да проправим пътя на етичните технологии по цял свят и да гарантираме продължаващата конкурентоспособност на ЕС. Нашите правила са ориентирани към бъдещето и дружелюбни за иновациите. Те влизат в действие само когато това е несъмнено необходимо – когато става въпрос за безопасността и основните права на гражданите на ЕС“. (Съобщение за медиите 21.04.2021 г. Брюксел „Европа, подготвена за цифровата ера: Комисията предлага нови правила и действия за високи постижения и доверие в изкуствения интелект“ Достъпно от: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/ip_21_1682).

²¹ Комисарят по въпросите на вътрешния пазар Тиери Бретон добавя: „ИИ е средство, не цел. Той е в употреба от десетилетия, но промени капацитета си благодарение на увеличените изчислителни мощности. Това разкрива огромен потенциал в най-разнообразни области – здравеопазване, транспорт, енергетика, селско стопанство, туризъм, киберсигурност. Но крие и някои рискове. Днешните предложения имат за цел да се укрепят позицията на Европа като световен център за високи постижения в ИИ – от лабораторията до пазара да се гарантира, че ИИ в Европа зачита нашите ценности и норми и да се впрегне

ИДЕНТИФИКАЦИЯ НА РИСКОВЕТЕ

В хода на разработване на правната регулация, ЕК отчита, че ИИ е динамично развиващ се, поради което една статична регулационна рамка няма да може да отговори на обществените очаквания за безопасност и прозрачност. Именно поради това регулациите следва да бъдат отворени и податливи на доработки.

Очертани са следните рискове, свързани с ИИ:

1. Риск относно основните права – право на вероизповедание, свобода на словото, недопускане на дискриминация на база полов, сексуален, социален, и др. признаци, свобода на събирането, защита на личните данни, право на събиране, право на ефективна съдебна защита, право на защита на личните данни, личен живот и липса на дискриминация и редица други;

2. Рискове за безопасност и ефективното функциониране на режима за отговорност;

3. Рискове от грешки в проектирането на технологиите на ИИ;

4. Риск от липса на достатъчно данни относно ИИ, за да може да се контролира адекватно;

5. Риск от грешки при самообучението на системите с ИИ;

6. Риск от липса на изходна информация за първоначалното проектиране на системите;

7. Риск от липса на данни за възможното самоусъвършенстване, което води до труден достъп до доказателства за доказване на вредите.

Идеята е да се въведе регулация, която да ограничи до максимална степен установените рискове, като по този начин се създаде добра общностна база за развитие на ИИ и технологиите, в които е включен. Също така нормативната нагласа разглежда ИИ, от една страна, като нещо относително самостоятелно и, от друга страна, като част от други системи или устройства, като детерминира и хипотези, при които вследствие на проблеми във функционирането, могат да възникнат физически или психически вреди върху потребителите. След редица дискусии, в документите на общностно ниво по принцип се приема, че действащата **правна рамка**²² по отношение на безопасността на продуктите и отговорността е приложима по отношение на ИИ и системите с ИИ. Но тъй като се очаква да се появят нови обществени отношения, които

потенциалът му за промишлено приложение“. (Съобщение за медиите 21.04.2021 г. Брюксел „Европа, подготвена за цифровата ера: Комисията предлага нови правила и действия за високи постижения и доверие в изкуствения интелект“ Достъпно от: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/ip_21_1682).

²² Директива 2000/43/ЕО; Директива 2000/78/ЕО.; Директива 2004/113/ЕО; Директива 2006/54/ЕО.42; Директивата за нелоялните търговски практики (Директива 2005/29/ЕО); Директивата за правата на потребителите (Директива 2011/83/ЕО); Директива (ЕС) 2019/882 за изискванията за достъпност на продукти и услуги и редица други.

не могат да бъдат съотнесени към действащи правни норми, ще има случаи, в които ще се наложи да се адаптира въпросът с отговорността за вредите, причинени от стоки с включен ИИ, или за решения, взети при приложението на ИИ. Това създава необходимостта от приемането на *Предложение за Директива на Европейския парламент и на Съвета за адаптиране на правилата за извъндоговорна гражданска отговорност към изкуствения интелект (Директива относно отговорността във връзка с ИИ)* или подобен документ²³.

ОТНОСНО ПРИЛОЖИМОСТТА НА ТЕКУЩАТА ПРАВНА РАМКА

Проучвателната дейност на ЕК и документите, които са изготвени във връзка с ИИ, определят, че ИИ като самостоятелен продукт – софтуер, трябва да отговаря на определени изисквания за безопасност. Това налага да бъдат въведени правила за регулация за безопасност на услугите, основани на ИИ (напр. здравеопазване). Същевременно е установено и разбирането, че ИИ е способен да се самообучава, което означава, че фактическото и правно положение към датата на неговото състояние няма да бъдат статични, а следва да се разглеждат като един динамичен процес, който изисква гъвкава регулация.

Като обобщение, в доклада към Бялата книга се приема, че голяма част от съществуващото законодателство на ЕС в областта на безопасността на продуктите и отговорността, включително специфичните отраслови правила, допълнени от национални закони, засяга редица нововъзникващи приложения на ИИ и е възможно да се прилага за тях. В Бялата книга се приема, че цялото действащо общностното законодателство²⁴, което се отнася до защита на основните права и свободи на гражданите и потребителите, следва да се прилага *съответно* и по отношение на стоки и услуги, които включват или използват ИИ. Да се приложи *съответно* на правен език означава, че се прилага действащо в други случаи законодателство, но трябва да се отчитат спецификите на ИИ. Същевременно Европейската комисия отчита, че се налага да се създаде

²³ *Предложение за Директива на Европейския парламент и на Съвета за адаптиране на правилата за извъндоговорна гражданска отговорност към изкуствения интелект* (Директива относно отговорността във връзка с ИИ). COM/2022/496 final. 28/09/2022. В: *EUR-Lex* [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:52022PC0496>. [Прегледан на 12.01.2025].

²⁴ Директивата за расовото равенство, Директивата за равно третиране в областта на заетостта и професиите, директивите относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на заетостта и достъпа до стоки и услуги, редица правила за защита на потребителите, както и правилата относно защитата на личните данни и неприкосновеността на личния живот, по-специално Общия регламент относно защитата на данните и друго секторно законодателство относно защитата на личните данни, като например Директивата относно правоприлагането в областта на защитата на данните.

нова правна регулация относно употребата на ИИ, за да бъде даден адекватен правен отговор на следните рискове и ситуации:

1. *Ограничения в обхвата на съществуващото законодателство на ЕС:* законодателството на ЕС в областта на безопасността на продуктите поставя особено ударение върху пускането на пазара на продукти, без да може да се приеме безспорно дали самостоятелният софтуер е обхванат от законодателството на ЕС в тази област, както и по принцип дали не е съществувала регулация спрямо услугите, основани на ИИ (например здравни услуги, финансови услуги, транспортни услуги).

2. *Промяна на функционалността на системите с ИИ:* системите, които изискват често актуализиране на софтуера или разчитат на машинно самообучение, могат да доведат до нови рискове, които не са съществували при появата на системата на пазара, а настоящата правна регулация регламентира продуктите до първоначалната им поява на пазара и не се интересува от следващото им динамично развитие.

3. *Несигурност по отношение на разпределянето на отговорностите между различните икономически оператори по веригата на доставки:* проблемът, който се очертава е как се разпределя отговорността в продукти с по-сложен характер/състав: например производител на устройство, към което по-късно е добавен ИИ от трета страна, и съответно как се разпределя отговорността за причинените вреди от продукта като цяло. Промяната в състоянието на техниката няма как да бъде обхванато от текущото законодателство.

4. *Промени в концепцията за безопасност:* като пример се посочва, че не е била налична регулация относно новите умни домакински уреди, нито е регламентирана причинената вреда поради липса на интернет.

5. *Разпокъсаност и неконсистентност на нормативната уредба на ИИ.* Действащото законодателство в областта на безопасността на продуктите вече съдържа широко разбиране на понятието за защита срещу всички видове рискове, произтичащи от продукта, в зависимост от употребата му. Същевременно, за да се осигури по-голяма правна сигурност, се въвеждат разпоредби, които да обхващат изрично новите рискове, свързани с новопоявяващите се цифрови технологии²⁵.

6. *Автономното поведение на някои системи с ИИ* през техния жизнен цикъл може да доведе до значителни промени в продуктите с отражение върху безопасността, което може да наложи преценка на риска. Освен това, като

²⁵ **Регламент (ЕС) 2022/2065** относно единния пазар на цифрови услуги и за изменение на Директива 2000/31/ЕО (Акт за цифровите услуги) [онлайн]. ОВ L 277, 27.10.2022, с. 1–102. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>. [Прегледан на 11.01.2025]; **Регламент (ЕС) 2022/1925** за достъпни и справедливи пазари в цифровия сектор и за изменение на директиви (ЕС) 2019/1937 и (ЕС) 2020/1828 (Акт за цифровите пазари) [онлайн]. ОВ L 265, 12.10.2022, с. 1–66. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>. [Прегледан на 11.01.2025].

предпазна мярка, може да се наложи човешки надзор от самото проектиране и през целия жизнен цикъл на продуктите и системите с ИИ.

7. *Изрични задължения за производителите по отношение на рисковете за психичното здраве на потребителите*: например при работа с човекоподобни роботи, а също и да се предвиди регулация относно специфични изисквания. Такива изисквания трябва да отговорят на рисковете за безопасността, вследствие използването на ненадеждни данни на етапа на проектирането, и да включват механизми за гарантиране на качеството на данните по време на използването на продуктите и системите с ИИ.

8. *Изисквания за прозрачността на системите*, основани на алгоритми.

От обсъждането, споменато по-горе, Комисията заключава, че освен възможните корекции в съществуващото законодателство, може да се наложи приемането на ново законодателство специално за ИИ, за да може правната рамка на ЕС да бъде съобразена с настоящото и очакваното технологично и търговско развитие. В този смисъл се приемат и някои изрични нормативни документи, които имат отношение към проблематиката, а именно:

– Регламент (ЕС) 2024/1689 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 г. за установяване на хармонизирани правила относно изкуствения интелект и за изменение на регламенти (ЕО) № 300/2008, (ЕС) № 167/2013, (ЕС) № 168/2013, (ЕС) 2018/858, (ЕС) 2018/1139 и (ЕС) 2019/2144 и директиви 2014/90/ЕС, (ЕС) 2016/797 и (ЕС) 2020/1828 (Акт за изкуствения интелект)²⁶;

– Регламент (ЕС) 2022/868 относно европейска рамка за управление на данните и за изменение на Регламент (ЕС) 2018/1724 (Акт за управление на данните)²⁷;

– Регламент (ЕС) 2022/2065 относно единния пазар на цифрови услуги и за изменение на Директива 2000/31/ЕО (Акт за цифровите услуги)²⁸;

– Регламент (ЕС) 2022/1925 за достъпни и справедливи пазари в цифровия сектор (Акт за цифровите пазари)²⁹ и др.

В международен аспект следва да се спомене *Рамковата конвенция на Съвета на Европа за изкуствения интелект и правата на човека, демокрацията и принципите на правовата държава*, приета на 17 май 2024 г. от Комитета на министрите на Съвета на Европа, на неговата 133-та сесия в Страсбург и открита за подписване по време на Конференцията на министрите на правосъдието във Вилнюс (Литва) на 5 септември 2024 г. С подписването ѝ от първите държави (Андора, Грузия, Исландия, Норвегия, Република Молдова, Сан

²⁶ *Регламент (ЕС) 2024/1689 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 ...*

²⁷ *Регламент (ЕС) 2022/868 относно европейска рамка за управление на данните и за изменение на Регламент (ЕС) 2018/1724 (Акт за управление на данните)* [онлайн]. ОВ L 152, 3.6.2022, с. 1–44. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/868/oj>. [Прегледан на 11.01.2025].

²⁸ *Регламент (ЕС) 2022/2065 относно единния пазар на цифрови услуги ...*

²⁹ *Регламент (ЕС) 2022/1925 за достъпни и справедливи пазари в цифровия сектор ...*

Марино, Обединеното кралство, Израел, Съединените американски щати) и Европейския съюз (от името на неговите двадесет и седем държави членки), Рамковата конвенция е първият по рода си международен правно обвързващ договор в тази област. Скоро след това Черна гора става 11-тата страна, подписала договора. Рамковата конвенция е отворена за подписване от държави, които не са държави-членки³⁰.

Във връзка с конвенцията е разработена методология, наречена HUDERIA³¹ (акроним за оценка на въздействието върху правата на човека, демокрацията и върховенството на закона). Този документ, макар и да няма правнообвързващ характер, представлява насочващ и професионално подготвен документ. Той съчетава техническите аспекти на ИИ, заедно със социално-техническия контекст на неговото разработване и прилагане, и включва всички достижения на правото на Съвета на Европа не само по отношение на правата на човека, но особено по отношение на демокрацията и върховенството на закона.

В допълнение ЕК представя информация, че Конвенцията е в съответствие с *Акта за изкуствения интелект*, както и с други законодателни актове на Европейския съюз, и включва редица ключови понятия от Акта за ИИ, като например:

- акцент върху ориентирания към човека ИИ, в съответствие с правата на човека, демокрацията и принципите на правовата държава;
- подход, основан на риска;
- ключови принципи за надежден ИИ (напр. прозрачност, стабилност, безопасност, управление и защита на данните);
- прозрачност за съдържанието, генерирано от ИИ, и при взаимодействието със системите с ИИ;
- засилена документация, отчетност и средства за правна защита;
- подкрепа за безопасни иновации чрез регулаторни лаборатории задължения за управление на риска задължения за документиране механизми за надзор на дейностите с ИИ³².

³⁰ **Council** of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, *Democracy and the Rule of Law* ...

³¹ **Committee** on Artificial Intelligence (CAI). *Methodology for the Risk and Impact Assessment of Artificial Intelligence Systems from the Point of View of Human Rights, Democracy and the Rule of Law (HUDERIA Methodology)* [online]. Strasbourg, 28 Nov. 2024. Available from: <https://rm.coe.int/cai-2024-16rev2-methodology-for-the-risk-and-impact-assessment-of-arti/1680b2a09f>. [Viewed 12.01.2025].

³² *Пак там*.

ЕДИНЕН ЕВРОПЕЙСКИ ПОДХОД КЪМ НАДЕЖДЕН ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ

Новите правила, регламентирани в Акта за ИИ се прилагат пряко по еднакъв начин във всички държави членки въз основа на даденото в акта легално определение за ИИ. За първи път на законодателно равнище се дава определение за ИИ – според чл. 3, т. 1 от Регламент (ЕС) 2024/1689: „система с ИИ“ означава машинно базирана система, която е проектирана да работи с различни нива на автономност, и която може да прояви адаптивност след внедряването си, и която, с явна или подразбираща се цел, въз основа на въведените в нея входящи данни, извежда начина на генериране на резултати като прогнози, съдържание, препоръки или решения, които могат да окажат влияние върху физическа или виртуална среда³³. Макар и определението да е далеч от съвършенството, все пак дава отправна точка, която да даде основата за определянето на ИИ като самостоятелен софтуер или част от руга система, регулацията по отношение на които се базира на основан на риска подход.

Съгласно Акта, когато системите се определят като такива с **неприемлив риск**, те се считат за несъмнена заплаха за безопасността, поминъка и правата на хората и тяхното съществуване се забранява. В тази категория се включват системите и приложенията с ИИ, които манипулират или биха могли да манипулират човешкото поведение с цел заобикаляне на свободната воля на потребителите (например играчки с гласов асистент, които насърчават опасно поведение от страна на малолетни лица) и системи, които дават възможност за социален ранкинг от страна на държавното управление.

Системите с **висок риск** включват технологии с ИИ, използвани при критични инфраструктури:

- които биха могли да изложат живота и здравето на гражданите на риск (например в транспорта);
- от които може да зависи достъпа на лица до образование и професионално развитие (например автоматично оценяване на изпитни резултати);
- свързани с безопасността в медицината (например приложение с ИИ в роботизираната хирургия);
- заетост, управление на работници и достъп до самостоятелна заетост (например софтуер за сортиране на професионални автобиографии при наемане на работа);
- основни частни и публични услуги (например кредитни оценки, които лишават гражданите от възможността да получат определен кредит);
- правоприлагане, което може да засегне основните права на гражданите (например оценка на надеждността на доказателства);
- управление на миграцията, убежището и граничния контрол (например проверка на автентичността на документи за пътуване);

³³ *Регламент (ЕС) 2024/1689 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 ...*

– правораздаване и демократични процеси (например прилагане на закона към конкретен набор от факти).

Европейска регулация (*Регламент за изкуствения интелект*) предвижда **високорисковите системи с ИИ** да бъдат обект на високи изисквания преди да бъде разрешена широката им пазарна употреба. Предвиден е набор от законодателни мерки, които включват:

- адекватна оценка на риска и системи за неговото ограничаване;
- високо качество на наборите от данни, захранващи системата, с цел минимизиране на рисковете и дискриминационния резултат;
- поддържане на записи за дейността, за да се гарантира проследимостта на резултатите;
- подробна документация, предоставяща цялата необходима информация за системата и целта ѝ, за да могат органите да оценят нейното съответствие;
- ясна и адекватна информация за потребителя; подходящ човешки надзор с цел минимизиране на риска;
- висока степен на устойчивост, сигурност и точност и др.

Всички системи за биометрична идентификация от разстояние се считат за високорискови и като такива подлежат на строги изисквания. Използването им в реално време на публично достъпни места за целите на правоприлагането е по правило забранено. Допуснатите неголеми изключения са строго дефинирани и регулирани (например когато това е необходимо за издирването на изчезнало дете, за предотвратяване на конкретна и непосредствена терористична заплаха или за откриване на лица, свързани с престъпление). За подобно използване трябва да бъде получено разрешение от съдебен или друг независим орган и то да бъде ограничено във времето, пространството и претърсваните бази данни.

Системите с ИИ с **ограничен риск** са със специфични задължения за прозрачност – така при използването на чатботове потребителите следва да бъдат наясно, че общуват с машина, за да могат да вземат решение дали да продължат взаимодействието или да се откажат.

Системите с ИИ с **минимален риск** са системи, при които се допуска свободното използване (приложения като видеоигри с ИИ или филтри за спам), като огромната част от системите с ИИ попадат в тази категория. Те крият минимален или никакъв риск за правата или безопасността на гражданите и предложенят регламент не регулира тази област.

След като определя категориите системи според степента на риска, Актът за ИИ въвежда и два кумулативни критерия, по които да се определи дали дадена система попада в категорията високорисков ИИ.

1. *ИИ се използва в сектори, в които преобладаващите дейности и техните характеристики предполагат наличието на значителни рискове.* Този първи критерий гарантира, че регулаторна намеса ще има в областите, в които се приема, че е най-вероятно да възникнат рискове. Новата регулаторна рамка

съдържа изричен и изчерпателен списък на обхванатите сектори, включващ здравеопазване, транспорт, енергетика и части от публичния сектор. Списъкът следва да се преразглежда периодично и когато е необходимо да се изменя в зависимост от промените в практиката.

2. *ИИ се прилага по рисков начин*, т.е. ИИ се прилага даден сектор така, че има вероятност да възникнат значителни рискове. Този втори критерий отразява допускането, че не всяко използване на ИИ в избраните сектори неизбежно предполага значителни рискове.

Допуска се и трета категория високорисков ИИ, който е определен като такъв, *поради естеството си*, независимо дали отговаря на горепосочените два критерия. Този високорисков ИИ включва технологии, използвани при подбор на персонал или при дистанционна биометрична идентификация³⁴ и други технологии за наблюдение, които нарушават неприкосновеността на личния живот, поради което тези системи винаги ще се считат за „високорискови“.

На законодателно равнище се застъпва регламентацията, че се прилага допълнителна регулация към високорисковия ИИ, която се изразява в:

- изисквания към обема и разнообразието на данните за обучение на системите, за да се избегне профилиране и/или дискриминиране от всякакъв характер;

- изисквания към съхранението на документация и данни, така че да бъде осигурена възможност за проследяване, анализ и проверка на взетите от ИИ решения и входните данни за обучение на системите;

- изисквания за предоставяне на информация на потребителя, че комуникира с машина;

- изисквания към изправността и точността на функциониране на системите с цел избягване на бъгове и други системни грешки, включително и справяне с киберзаплахи;

- осигуряване на възможност за човешки надзор чрез предоставяне на възможността резултатите от действията на системите с ИИ да бъдат предмет на обжалване и/или човешки контрол, включително и човек да може да се намесва независимо и автономно в работата на системата.

³⁴ Дистанционната биометрична идентификация следва да се разграничава от биометричната проверка (втората е мярка за сигурност, която се основава на уникалните биологични характеристики на лицето и има за цел удостоверяване истинността на неговите/нейните твърдения относно неговата/нейната самоличност). За дистанционна биометрична идентификация говорим, когато от разстояние се установява самоличността на множество лица с помощта на биометрични идентификатори (пръстови отпечатащи, портретна снимка, ирис, съдови модели и т.н.), на обществено място и по постоянен или непрекъснат начин, като данните се сверяват с база данни.

Въведени са *Специфични изисквания към дистанционната биометрична идентификация*³⁵ (системи за разпознаване на хора на обществени места). *Общият регламент относно защитата на данните* (ОРЗД) ограничава използването на тези системи, като те трябва да се употребяват надеждно, обосновани, пропорционално и да бъдат обект на подходящи гаранции.

В Акта за ИИ са разгледани и редица друг въпроси, които не могат да бъдат обхванати в настоящото изложение, поради ограничения му обхват, но следва да бъде споменато, че са детайлизирани отговорните субекти, институциите и другите адресати на действия и задължения в сферата на ИИ, като е поставена общата рамка на бъдещото развитие. Същевременно жизненият цикъл на една система с ИИ предполага много участници. Сред тях са разработчикът, внедрителят (лицето, което използва продукт или услуга с ИИ) и евентуално други (производител, дистрибутор или вносител, доставчик на услуги, професионален или частен ползвател). При разработването на регулаторната рамка се приема, че всяко задължение следва да е отправено към участника или участниците, които са в състояние най-добре да отговорят на всички потенциални рискове. Затова се и приеха допълнителните актове като *Акта за цифровите услуги*, *Акта за данните*³⁶, *Акта за управление на данните*³⁷ и *Директивата за цифровите пазари*, както и други косвено свързани регулации. В процедура по приемане е и *Директива на Европейския парламент и на Съвета за адаптиране на правилата за извъндоговорна гражданска отговорност към изкуствения интелект* (Директива относно отговорността във връзка с изкуствен интелект). Изготвеното предложение е внесено в Европейския парламент, но на този етап не е приета. Все пак тя е опит или индикация каква би била евентуалната бъдеща правна рамка в тази област. Основната цел на Директивата, е да хармонизира правилата за предоставяне на защита на претърпелите вреди, причинени от системи за изкуствен интелект, като се намали правната несигурност и фрагментирането, което възниква поради различията в националните законодателства на държавите членки в ЕС. В проекта се цели да се улесни реализирането на отговорността от вреди, без да се въвеждат нови правни институти в областта на деликтната отговорност и да се подпомогне защитата на правата на претърпелите вреди и получаването на обезщетение. Дали ще се продължи в посока на приемане на директивата

³⁵ Биометрични данни означава „лични данни, получени в резултат на специфично техническо обработване, които са свързани с физическите, физиологичните или поведенческите характеристики на дадено физическо лице и които позволяват или потвърждават уникалната идентификация на това физическо лице, като лицеве изображения или дактилоскопични данни [пръстови отпечатащи]“. (Директива относно правоприлагането, член 3, параграф 13; ОРЗД, член 4, параграф 14; Регламент (ЕС) 2018/1725, член 3, параграф 18).

³⁶ *Data Act* [online]. Available from: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/policies/data-act>. [Viewed 11.01.2025].

³⁷ *Регламент (ЕС) 2022/868 относно европейска рамка за управление на данните ...*

е трудно да се каже предвид приемането на други актове в областта на ИИ, които разглеждат косвено въпросите, засегнати в коментирания проект.

Европейският съюз чрез своите органи предприе действия по правна регламентация на ИИ с цел неговото по-силно налагане в силно конкурентния пазар. Видно е от изложението анализ, че е направен опит за регламентация на ИИ, продуктите и услугите с ИИ, данните и достъпа до тях, както и редица други правни институти, някои от които намират правна регламентация за първи път. Дали този подход ще даде резултат и ще бъде определен като навременно законодателно решение, което е регламентирано съществуващи обществени явления, или самата правна уредба създава нови такива е въпрос, чийто отговор предстои да разберем. Това зависи от обстоятелството, че качеството на една нормативна уредба се установява в процеса на нейното прилагане и устойчивост и най-вече доколко е пригодена да ограничи споровете или да ги разреши адекватно и практически приложимо. Доколко стриктната регулация ще постави Европа по назад в световната надпревара с големите играчи като САЩ, Китай, Япония, времето ще покаже.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изкуственият интелект е стратегическа технология, която ще доведе до коренна промяна в живота на човечеството. Като всяко ново начало, то е трудно и се очаква да бъде изпъстрено с грешни решения, но е важно да бъде намерен точният баланс между общественото развитие в правилната посока и „тъмната страна на ИИ“. Считам, че голяма роля за „светлата страна на ИИ“, биха могли да изиграят юристите, поне онези от тях, които мислят за бъдещето и опирайки се на хилядолетните познания в областта на правните науки, прилагат адаптираните модели за бъдещата регулация на напирещото свръхмодерно общество. Прави впечатление, че древното римско право е задало основите на редица правни институти и регулации, които модерна Европа използва и до днес. Следователно юристите от времето на Римската империя са „напирали“ подход как да регулират обществото и щом тези правила се прилагат и днес, макар и адаптирани, означава, че са работили повече от 2000 години. Продължавайки разсъжденията в тази посока Общата теория на правото учи, че не правото създава обществените отношения, правото не е източник на промяна, а променените обществени условия, нововъзникналите такива, винаги се нуждаят от регулация и те предопределят развитието на правните науки. Е, ето че имаме такава коренна промяна в нашето общество в лицето на ИИ и със сигурност юристите знаят, че тези отношения трябва да се регулират по един подходящ начин. Това е огромно предизвикателство, но и огромна отговорност – да бъдат поставени основите на едно ново технологично общество, в което човекоподобният робот може би ще бъде не обект, а субект на правото. Сега е моментът да бъде поставена антропоцентрична, етична, устойчива и

зачитаща основните права и ценности регулация. Актовете на Общностното право са опит за това, но ще има твърде много работа и в националните правни системи по целия свят. ИИ ще подобри живота и това е сигурно, но ще има и цена, която обществото трябва да бъде готово да плати. Рисковете трябва да бъдат оправдани и премерени, а ресурсите правилно и пропорционално разпределени. Дано да успеем!

ДОПЪЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА:

- Енджов**, Васил. Изкуственият интелект като предизвикателство пред правото. 15 май 2023. В: *News Lex.bg* [онлайн]. Достъпно от: <https://news.lex.bg/Изкуственият-интелект-като-предизвикателство-пред-правото>. [Прегледан на 08.01.2025].
- Иванова**, Павлина, **Антонова**, Катя. Бъдещето на работните места: ползи и рискове от използването на изкуствен интелект. В: *Известия: списание на Икономическия университет – Варна*, 2021, 4, с. 372–384. Достъпно онлайн от: <https://journal.ue-varna.bg/article/789>.
- Изкуственият интелект: дълбоката промяна на бизнеса* [онлайн]. [Пловдив]: Международно висше училище. по информатика и електронно лидерство „Махатма Ганди“, 2019. Достъпно от: <http://mvuiel.bg/wp-content/uploads/2019/06/Изкуственият-интелект.pdf>. [Прегледан на 08.01.2025].
- Изкуственият интелект в образованието и науката. Идеи за развитието и използването на ИИ в образованието и науката в Република България* [онлайн]. Проект. Министерство на образованието и науката, 2020. Достъпно от: https://leadthesuccess.eu/file/file/download?guid=fca8c137-afa8-440c-ab52-3570be1939ad&hash_sha1=aaa42422. [Прегледан на 08.01.2025].
- Костов**, Атанас. Защита на роботиката чрез интелектуалната собственост. В: *iusauthor* [онлайн]. Достъпно от: <https://iusauthor.com/publikacii/431-robotics-intellectual-property.html>. [Прегледан на 08.01.2025].
- Мазаджиев**, Г. Компютърни парадигми и повсеместен компютинг. В: *MATTEX* [онлайн]: *сборник научни трудове*. 2014, Т. 1, с. 129–137. Достъпно от: <http://info.fmi.shu-bg.net/skin/pfiles/16.pdf>. [Прегледан на 22.05.2023].
- Харизанова**, О. От дигитализация към виртуализация – поредната стъпка в ИКТ-еволюцията. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Философски факултет. Книга Библиотечно-информационни науки*, 2014, Т. 6, с. 5–22.
- Харизанова**, О. Генезис и развитие на компютърните системи за виртуална реалност. В: *Екология на виртуалните реалности*. София: Проектория, 2015, с. 41–57.
- Currier**, James. From Social Networks To Market Networks. In: *TechCrunch* [online]. June 27, 2015. Available from: <https://techcrunch.com/2015/06/27/from-social-to-market-networks/?guccounter=1>. [Viewed 15.07.2020].
- Grundner**, Lukas, Neuhofer, Barbara. The bright and dark sides of artificial intelligence: A futures perspective on tourist destination experiences. In: *Innovation and Management in Tourism, Journal of destination marketing & management*, 2021, Vol. 19, pp. 1–12.
- Liang**, Fan, **Das**, Vishnupriya, **Kostyuk**, Nadiya, **Hussain**, Muzammil. Constructing a Data-Driven Society: China’s Social Credit System as a State Surveillance Infrastructure. In: *Policy and Internet*, 2018, Vol. 10, No. 4. <https://doi.org/10.1002/poi3.183>. [Viewed 21.04.2023].

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

- Айзък Азимов.** В: *Уикипедия* [онлайн]. Достъпно от: https://bg.wikipedia.org/wiki/Айзък_Азимов. [Прегледан на 11.01.2025].
- Алън Тюринг.** В: *Уикипедия* [онлайн]. Достъпно от: https://bg.wikipedia.org/wiki/Алън_Тюринг. [Прегледан на 11.01.2025].
- Бяла книга за изкуствения интелект – Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие.** COM (2020) 65 final, Брюксел, 19.2.2020. В: *EUR-Lex* [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52020DC0065>. [Прегледан на 12.01.2025].
- Директива 2006/42/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2006 година относно машините и за изменение на Директива 95/16/ЕО (преработен текст) Текст от значение за ЕИП.** [онлайн]. OJ L 157 09.06.2006, с. 120–182, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2006/42/oj>. [Прегледан на 11.01.2025].
- Директива** на Европейския парламент и на Съвета за адаптиране на правилата за извъндоговорна гражданска отговорност към изкуствения интелект (Директивата относно отговорността във връзка с изкуствен интелект). COM/2022/496 final. Брюксел, 28.9.2022. В: *EUR-Lex* [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52022PC0496>. [Прегледан на 11.01.2025].
- Изкуствен интелект за Европа.** COM/2018/237 final. Брюксел, 25.4.2018. В: *EUR-Lex* [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52018DC0237>. [Прегледан на 12.01.2025].
- Насоки относно етичните аспекти за надежден ИИ** [онлайн]. Служба за публикации, 2019. Достъпно от: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/80204>. [Прегледан на 12.01.2025].
- Полимирова, Димитрина, Шаламанов, Велизар, Стоянов, Николай, Тагарев, Тодор** и др. *Киберсигурност и възможности за приложение на иновативни технологии в работата на държавната администрация в България* [онлайн]. София: Институт по публична администрация, 2018. Достъпно от: https://www.ipa.government.bg/sites/default/files/01_ipa_study_v10.0_final_ed.pdf. [Прегледан на 11.01.2025].
- Предложение за Директива на Европейския парламент и на Съвета за адаптиране на правилата за извъндоговорна гражданска отговорност към изкуствения интелект** (Директива относно отговорността във връзка с ИИ). COM/2022/496 final. 28/09/2022. В: *EUR-Lex* [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:52022PC0496>. [Прегледан на 12.01.2025].
- Регламент (ЕС) 2022/2065 относно единния пазар на цифрови услуги и за изменение на Директива 2000/31/ЕО (Акт за цифровите услуги)** [онлайн]. OJ L 277, 27.10.2022, с. 1–102. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>. [Прегледан на 11.01.2025].
- Регламент (ЕС) 2022/1925 за достъпни и справедливи пазари в цифровия сектор и за изменение на директиви (ЕС) 2019/1937 и (ЕС) 2020/1828 (Акт за цифровите пазари)** [онлайн]. OJ L 265, 12.10.2022, с. 1–66. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>. [Прегледан на 11.01.2025].
- Регламент (ЕС) 2022/868 относно европейска рамка за управление на данните и за изменение на Регламент (ЕС) 2018/1724 (Акт за управление на данните)** [онлайн].

- OB L 152, 3.6.2022, с. 1–44. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/868/oj>. [Прегледан на 11.01.2025].
- Регламент (ЕС) 2024/1689 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 година за установяване на хармонизирани правила относно изкуствения интелект и за изменение на регламенти (ЕО) № 300/2008, (ЕС) № 167/2013, (ЕС) № 168/2013, (ЕС) 2018/858, (ЕС) 2018/1139 и (ЕС) 2019/2144 и директиви 2014/90/ЕС, (ЕС) 2016/797 и (ЕС) 2020/1828 (Акт за изкуствения интелект)** [онлайн]. OB L, 2024/1689, 12.7.2024. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>. [Прегледан на 11.01.2025].
- Assessment List for Trustworthy Artificial Intelligence (ALTAI) for self-assessment** [online]. 17 July 2020. Available from: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/assessment-list-trustworthy-artificial-intelligence-altai-self-assessment>. [Viewed 12.01.2025].
- Committee on Artificial Intelligence (CAI). Methodology for the Risk and Impact Assessment of Artificial Intelligence Systems from the Point of View of Human Rights, Democracy and the Rule of Law (HUDERIA Methodology)** [online]. Strasbourg, 28 Nov. 2024. Available from: <https://rm.coe.int/cai-2024-16rev2-methodology-for-the-risk-and-impact-assessment-of-arti/1680b2a09f>. [Viewed 12.01.2025].
- Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law.** In: *Council of Europe Treaty Series* [online], 05/09/2024, No. 225. Available from: <https://rm.coe.int/1680afae3c>. [Viewed 12.01.2025].
- Data Act.** [online]. Available from: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/policies/data-act>. [Viewed 11.01.2025].
- Grundner, Lukas, Neuhofer, Barbara.** The bright and dark sides of artificial intelligence: A futures perspective on tourist destination experiences. In: *Innovation and Management in Tourism* [online]. *Journal of destination marketing & management*, 2021, Vol. 19, pp. 1–12.
- Market Trends.** The age of AI-Powered Innovation is here. In: *Analytics Insight* [online]. 29 Apr 2019. Available from: <https://www.analyticsinsight.net/artificial-intelligence/the-age-of-ai-powered-innovation-is-here>. [Viewed 11.01.2025].

REFERENCES

- Alan** Turing. V: *Uikipedia* [onlayn]. Dostapno ot: https://bg.wikipedia.org/wiki/Alan_Turing. [Прегледан на 11.01.2025].
- Assessment List for Trustworthy Artificial Intelligence (ALTAI) for self-assessment.** 17 yuli 2020. Available from: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=68342. [pregledan na 11.01.2025].
- Ayzak** Azimov. V: *Uikipedia* [onlayn]. Dostapno ot: https://bg.wikipedia.org/wiki/Ayzak_Azimov. [Прегледан на 11.01.2025].
- Byala kniga za izkustvenia intelekt – Evropa v tarsene na visoki postizhenia i atmosfera na doverie.** COM(2020) 65 final, Bryuksel, 19.2.2020. V: *EUR-Lex* [onlayn]. Dostapno ot: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52020DC0065>. [Прегледан на 12.01.2025].
- Committee on Artificial Intelligence (CAI). Methodology for the Risk and Impact Assessment of Artificial Intelligence Systems from the Point of View of Human Rights, Democracy**

- and the Rule of Law (HUDERIA Methodology)*. [online]. Strasbourg, 28 November 2024. Available from: <https://rm.coe.int/cai-2024-16rev2-methodology-for-the-risk-and-impact-assessment-of-arti/1680b2a09f>. [Viewed 12.01.2025].
- Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law**. In: *Council of Europe Treaty Series* [online], 05/09/2024, No. 225. Available from: <https://rm.coe.int/1680afae3c>. [Viewed 12.01.2025].
- Data Act**. [online]. Available from: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/policies/data-act>. [Viewed 11.01.2025].
- Direktiva 2006/42/EO na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 17 may 2006 godina otnosno mashinite i za izmenenie na Direktiva 95/16/EO (preraboten tekst) Tekst ot znachenie za EIP**. [onlayn]. OJ L 157 09.06.2006, p. 120–182, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2006/42/oj>. [Pregledan na 11.01.2025].
- Direktiva na Evropeyskia parlament i na Saveta za adaptirane na pravilata za izvandogovorna grazhdanska otgovornost kam izkustvenia intelekt (Direktivata otnosno otgovornostta vav vrazka s izkustven intelekt)** [onlayn]. COM/2022/496 final. Bryuksel, 28.9.2022. V: *EUR-Lex* [onlayn]. Dostapno ot: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52022PC0496>. [Pregledan na 11.01.2025].
- Grundner, Lukas, Neuhofer, Barbara**. The bright and dark sides of artificial intelligence: A futures perspective on tourist destination experiences. In: *Innovation and Management in Tourism, Journal of destination marketing & management*, 2021, Vol. 19, p. 1–12.
- Izkustven intelekt za Evropa**. COM/2018/237 final. Bryuksel, 25.4.2018. V: *EUR-Lex* [onlayn]. Dostapno ot: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52018DC0237>. [Pregledan na 21.01.2025].
- Market Trends**. The age of AI-Powered Innovation is here. In: *Analytics Insight* [online]. 29 Apr 2019. Dostapno ot: <https://www.analyticsinsight.net/artificial-intelligence/the-age-of-ai-powered-innovation-is-here>. [Pregledan na 11.01.2025].
- Nasoki otnosno etichnite aspekti za nadezhden II**. [onlayn]. Sluzhba za publikatsii, 2019. Dostapno ot: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/80204>. [Pregledan na 12.01.2025].
- Polimirova, Dimitrina, Shalamanov, Velizar, Stoyanov, Nikolay, Tagarev, Todor i dr. Kibersigurnost i vazmozhnosti za prilozhenie na inovativni tehnologii v rabotata na darzhavnata administratsia v Bulgaria** [onlayn]. Sofia: Institut po publichna administratsia, 2018. Dostapno ot: https://www.ipa.government.bg/sites/default/files/01_ipa_study_v10.0_final_ed.pdf. [Pregledan na 11.01.2025].
- Predlozhenie za Direktiva na Evropeyskia parlament i na Saveta za adaptirane na pravilata za izvandogovorna grazhdanska otgovornost kam izkustvenia intelekt (Direktiva otnosno otgovornostta vav vrazka s II)**. COM/2022/496 final. 28/09/2022. V: *EUR-Lex* [onlayn]. Dostapno ot: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:52022PC0496>. [Pregledan na 12.01.2025].
- Reglament (ES) 2022/2065 otnosno edinnia pazar na tsifrovi uslugi i za izmenenie na Direktiva 2000/31/EO (Akt za tsifrovite uslugi)** [onlayn]. OB L 277, 27.10.2022, s. 1–102. Dostapno ot: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>
- Reglament (ES) 2022/1925 za dostapni i spravedlivi pazari v tsifrovia sektor i za izmenenie na direktivi (ES) 2019/1937 i (ES) 2020/1828 (Akt za tsifrovite pazari)** [onlayn]. OB L 265, 12.10.2022, s. 1–66. Dostapno ot: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>. [Pregledan na 11.01.2025].

Reglament (ES) 2022/868 *otnosno evropeyska ramka za upravljenje na dannite i za izmenenie na Reglament (ES) 2018/1724 (Akt za upravljenje na dannite)* [onlayn]. OB L 152, 3.6.2022, s. 1–44. Dostapno ot: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/868/oj>. [Pregledan na 11.01.2025].

Reglament (ES) 2024/1689 *na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 13 yuni 2024 godina za ustanovyavane na harmonizirani pravila otnosno izkustvenia intelekt i za izmenenie na reglamenti (EO) № 300/2008, (ES) № 167/2013, (ES) № 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 i (ES) 2019/2144 i direktivi 2014/90/ES, (ES) 2016/797 i (ES) 2020/1828 (Akt za izkustvenia intelekt)* [onlayn]. OV L, 2024/1689, 12.7.2024. Dostapno ot: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>. [Pregledan na 11.01.2025].